

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

VICTIMOLOGY SIGNS AND CHARACTERISTICS OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

Тичина Д.М., к.ю.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>

У статті доведено, що було б помилковим розглядати запобігання лише щодо правопорушників тих, хто вчинив чи здатний вчинити кримінальне правопорушення, зокрема домашнє насильство. Запобіжна робота у певному сенсі має стосуватися і так званих потенційних потерпілих – жертв кримінального протиправного посягання, позаяк з кримінологічного погляду результат запобігання чималою мірою залежить від всебічного виявлення ролі самого потерпілого в механізмі злочинної поведінки, а точніше від обліку цієї ролі при розробці системи заходів антикриміногенного запобіжного характеру. Віктимологічні дослідження дозволяють більш детально і точно описати механізм злочинної поведінки, виявити фактори та умови, що каталізують цей процес, характерні особливості особи потерпілого, розширюють можливості фахівців у отриманні об'єктивної картини не тільки віктимізації населення, а й стану латентної злочинності у сімейно-побутовій сфері, посилюють заходи, які йому потрібні зробити для запобігання вчинення кримінальним правопорушенням надалі. Активна розробка соціальної складової віктимолого-кримінологічного знання, комплексного вивчення факторів віктимності та віктимізації не лише особи, а й соціальних груп становить одне з актуальних завдань сучасної кримінології.

Автором окреслені віктимологічні ознаки та властивості жертв домашнього насильства. За результатами кримінологічного вивчення поведінки жертв до, під час та після вчинення стосовно них різних форм насильницької поведінки було виокремлено основні типи потерпілих: пасивний (особи, які не чинять опір злочинцю: об'єктивно нездатні до опору (стабільно або тимчасово), об'єктивно здатні до опору, але у зв'язку із обставинами сімейного характеру його не здійснюють)); пасивно-провокуючий (особи, які не протидіють домашньому насильству, проте зовнішнім виглядом, способом життя, вчинками, провокують злочинців до вчинення правопорушень); імпульсивний (характеризуються несвідомим почуттям страху, тривоги, підвищеною вразливістю, а також пригніченістю реакцій і раціонального мислення при застосуванні до них насильницької форми поведінки; агресивний (поведінка до вчинення кримінального правопорушення характеризується підвищеною агресивністю, як до членів сім'ї (осіб які спільно проживають), так і до самого кривдника, а під час вчинення насильства застосовують активний опір правопорушнику, у тому числі заподіюють йому шкоди; активний (особи, що вперше зіткнулись із домашнім насильством, відчували його на собі та по відношенню до членів своєї сім'ї, не мають жодних намірів продовжувати деструктивні стосунки, й відразу звертаються до правоохоронців, громадських інститутів, психологів, а також іншими шляхами намагаються притягнути кривдника до відповідальності й запобігти цьому негативному явищу у майбутньому); латентний (особи, які протягом тривалого періоду терплять знущання, побої, тиск, але в жодному разі не звертаються по допомогу та ретельно приховують факти домашнього насильства). Наголошено, що саме представники останнього типу доводять мовчанням до настання масштабних проблем, і, як наслідок, про домашнє насильство нерідко стає відомо вже на стадії настання важких психологічних та інших проблем, у тому числі, коли мовчання призвело до умисного вбивства, або, вбивства кривдника, учиненого самою жертвою під час сильного душевного хвилювання, у стані афекту тощо.

Сформовано типову характеристику жертви домашнього насильства та виокремлено типові віктимізаційні ознаки та властивості, які її визначають.

Ключові слова: домашнє насильство, сім'я, віктимологія, жертва, потерпілий, віктимологічна характеристика.

The article argues that it would be a mistake to consider prevention only for offenders who have committed or are capable of committing a criminal offence, including domestic violence. Preventive work in a certain sense should also concern the so-called potential victims - victims of criminal illegal encroachment, since from a criminological point of view the result of prevention depends to a considerable extent on the comprehensive identification of the role of the victim himself in the mechanism of criminal behavior, and more precisely on the accounting of this role in the development of a system of anti-criminogenic preventive measures character. Victimological studies allow to describe in more detail and accurately the mechanism of criminal behavior, to identify factors and conditions that catalyze this process, characteristic features of the victim, expand the capabilities of specialists in obtaining an objective picture not only of victimization of the population, but also of the state of latent criminality in the family and household sphere, strengthen the measures that he needs to take to prevent the commission of a criminal offense in the future. The active development of the social component of victimological and criminological knowledge, the comprehensive study of factors of victimization and victimization not only of individuals, but also of social groups is one of the urgent tasks of modern criminology.

The author outlines the victimological signs and characteristics of victims of domestic violence. According to the results of a criminological study of the behavior of victims before, during and after committing various forms of violent behavior against them, the main types of victims were distinguished: passive (persons who do not resist the criminal: objectively incapable of resistance (stable or temporary), objectively are capable of resistance, but due to family circumstances do not carry it out)); passive-provocative (persons who do not oppose domestic violence, but by their appearance, lifestyle, actions, provoke criminals to commit crimes); impulsive (characterized by an unconscious feeling of fear, anxiety, increased vulnerability, as well as suppression of reactions and rational thinking when violent behavior is applied to them); aggressive (behavior before committing a criminal offense is characterized by increased aggressiveness, as towards family members (persons who live together), as well as to the offender himself, and during the commission of violence they apply active resistance to the offender, including causing him harm); active (persons who first encountered domestic violence, felt it on themselves and in relation to their family members, not have no intention of continuing destructive relationships, and immediately turn to law enforcement officers, public institutions, psychologists, as well as in other ways try to bring the offender to justice and prevent this negative phenomenon in the future); latent (persons who for a long period endure bullying, beatings, pressure, but in no case do they seek help and carefully hide the facts of domestic violence). It is emphasized that it is the representatives of the last type who silence the onset of large-scale problems, and, as a result, domestic violence often becomes known at the stage of the onset of severe psychological and other problems, including when silence has led to intentional murder, or the murder of the perpetrator, committed by the victim himself during strong mental excitement, in a state of affect, etc.

A typical characteristic of a victim of domestic violence has been formed and typical victimization signs and properties that define it have been singled out.

Key words: domestic violence, family, victimology, victim, victim, victimological characteristics.

Сім'я як основний елемент суспільства була і залишається берегиною людських цінностей, культури та історичної спадкоємності поколінь, чинником стабільності і розвитку. Завдяки сім'ї міцніє і розвивається держава,

зростає добробут народу. У всі часи за відношенням держави, а також за становищем родини в суспільстві судили про розвиток країни. Це тому, що щасливий союз сім'ї і держави – необхідна запорука процвітання і добробуту

її громадян. З сім'ї починається життя людини, тут відбувається формування її як громадянина. Вона є джерелом любові, поваги, солідарності та прихильності, тим, на чому будується будь-яке цивілізоване суспільство, без чого не може існувати людина [1], яка ще в світлі нових соціально-демократичних перетворень не повністю застрахована від кримінально-протиправних та будь-яких інших посягань. Так, незважаючи на те, що питання про характеристику жертви кримінального правопорушення є ключовим у віктимології, на нашу думку, віктимологічна характеристика саме кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері, як комплексна кримінологічна проблема до цього часу досліджена не в повній мірі. Дослідники звертають увагу, що майже повсюди зростає гендерна нерівність у сімейних відносинах і домашнє насильство [2].

Засновник віктимології Г. Гентіг у своїй монографії «Злочинець та його жертва» розглядав жертву і злочинця як невід'ємні складові механізму злочинної поведінки [3, с. 17–19]. Науковець розробив учення про жертву злочину з такою повнотою, що жоден наступний дослідник цієї проблеми не міг оминати увагою посилання на його основоположні ідеї, зокрема, думку про те, що стосунки жертва-злочинець тісно пов'язані із кримінальним правопорушенням. Це дає можливість не тільки комплексно підійти до цього феномена, а й робити прогнози стосовно осіб, які в майбутньому можуть стати жертвами, а також визначати рівень латентної злочинності [4].

Відповідно до кримінологічного вчення, аналіз домашнього насильства був би неповним без характеристики потерпілих, тим паче, що демографічні і рольові ознаки жертв кримінальних правопорушень досить часто виступають умовою вчинення кримінального правопорушення. Як свідчить вивчення наукової літератури, більшість учених-лінгвістів поділяють думку про те, що етимологія слова «жертва» походить від латинського «victima», що спочатку мала культове, ритуальне значення [5, с. 74–75].

Процес підвищення уразливості населення перед злочинністю, що створює умови для перетворення членів суспільства на жертв злочинності, традиційно називається віктимізацією [6]. Віктимність може мати індивідуальний, масовий, а також видовий характер (віктимність людей з аналогічними віктимними характеристиками). Оскільки людська особистість часто є елементом спільноти, в якій може виявлятися віктимність на масштабному рівні, то з розвитком соціального прогресу, зі зміною якісних характеристик злочинності відбувається і модифікування віктимності, про що свідчить поява нових категорій жертв злочинних посягань.

Як зазначає С. С. Косенко: «віктимність – це сукупність якостей особи, яка обумовлює або може обумовити її неправильну, неоптимальну поведінку у криміногенній ситуації. У результаті у цієї особи зростає вірогідність стати жертвою злочину» [7, с. 77]. За таких умов мова йде про видову віктимність, яка відображається у відносній «схильності» через низку обставин окремих людей ставати жертвами певних видів кримінальних правопорушень, наприклад, крадіжок, шахрайства, тяжких тілесних ушкоджень тощо [8, с. 94]. У цьому процесі важливого значення набувають такі характеристики особистості, як вік, стать, соціальний статус, виконувані соціальні ролі, професія, готовність діяти у критичній ситуації певним чином тощо.

Зіставлення розподілу злочинців і потерпілих від домашнього насильства, свідчить про гендерний характер цього явища: усталені настанови кривдників щодо статевих та сімейних ролей диктують спосіб спілкування з рідними за допомогою агресивності, домінантності і контролю над більш слабкою жертвою. Аналіз емпіричних даних дав змогу зробити висновок, що найвищий рівень віктимності в досліджуваній категорії суспільно-небез-

печних діянь мають жінки, зокрема, дружина, у тому числі колишня та співмешканка (45,7 %), дочка (12,6 %), мати винного (10,1 %), баба (4,5%), теща (2 %). Усі інші – особи чоловічої статі (25,1 %), серед яких чоловік, батько чи брат – 40,8, 27,5 і 24,5 % відповідно.

Наразі уявлення про гендерні розбіжності статей дозволяють по-новому поглянути на стосунки, які складаються в сім'ї, особливо в конфліктних та криміногенних ситуаціях. Чоловік як глава сім'ї раніше сприймався в суспільстві як відповідальний за поведінку жінки та інших членів сім'ї, і вважалося, що він має право на різноманітні засоби виховання та контролю над ними. Жінка як «хранителька вогнища» має забезпечити емоційний комфорт, добробут своєї родини, тобто прийнято вважати, що якість родинних стосунків залежить від жінки. Якщо шлюб невдалий, в першу чергу суспільством звинувачується жінка; більше того, вона відчуває провину за негативну психологічну атмосферу в сім'ї [9, с. 161].

Усвідомлюючи несправедливість сформованих соціальних реалій, жінки виступають проти них і нерідко ставлять себе в становище можливої жертви посягання з боку інших членів сім'ї, які не бажають поступатися своїм привілейованим сімейним статусом. Фактори загальносоціального порядку, висловлення протиріччя процесу емансипації жінок, є по суті тим базисом, на якому виникає і формується загальна жіноча віктимність. На індивідуальному рівні остання трансформується в особистісну віктимність, яка складається в результаті взаємодії соціально-психологічних чинників з психологічними і психофізіологічними властивостями особи.

Феміністські орієнтовані дослідники (Л. Уолкер, М. Косс, Р. Добаш та ін.), спираючись на положення про гендерну асиметрію, теж вважають, що основними факторами в виникненні насильства є владні і гендерні відносини. З їх точки зору, саме чоловіки найчастіше вчиняють насильство над жінками, а навпаки. Вважається, що жінка може чинити насильницькі дії лише для самозахисту. На думку інших дослідників (М. Страус, Д. Хайнс, Р. Геллес та ін.), існує гендерна симетрія в мотивах і частоті насильства в сімейних відносинах [10]. Треба відмітити, що жінки частіше, ніж чоловіки застосовують досить прості та безпечні форми насильства, крім того, чоловіки дуже часто вдаються до сексуальної агресії. Також треба наголосити на тому, що здійснюючи агресивні вчинки, чоловіки здебільше прагнуть продемонструвати свою владу та контроль над жертвою. Стосовно одностатевих відносин, більшість досліджень вказує на те, що в таких парах рівень сімейного насильства зустрічається з тією ж частотою, що і в гетеросексуальних [11, с. 16–17].

На час вчинення кримінально-протиправних дій, серед постраждалих осіб жіночої статі були заміжні 39,2%, або перебували у фактичному шлюбі 29,2 %. Зменшується показник заміжних жінок від примушування до абортів, стерилізації, шлюбу та вступу в статевий зв'язок (32 %).

Віктимізація жінки після формального розлучення посилюється тим, що вона змушена проживати зі злочинцем і після припинення стосунків у зв'язку з об'єктивними труднощами розміну житлової площі або з інших причин. У таких конфліктних ситуаціях, як правило, продовжують діяти негативні чинники, які зумовили розпад сім'ї, посилюється психологічна несумісність і напруженість у взаєминах розлучених, у зв'язку з чим деструктивне явище набуває підвищеної криміногенної значимості.

Важливим практичним питанням залишається документальне підтвердження взаємовідносин між особами. На практиці виникають непоодинокі випадки, що відсутність належного підтвердження взаємовідносин між кривдником та постраждалою особою стає бар'єром притягнення кривдника до відповідальності [12, с. 7]. При цьому, потерпіла від домашнього насильства особа може відчувати загрозу за сукупності обставин, у яких

вона опинилася, навіть за відсутності прямо висловлених погроз застосувати насильство. Той факт, що потерпіла не опиралася посяганням на її статево свободу, жодним чином не може свідчити про добровільний характер статевого акту, будучи свідченням атмосфери домашнього насильства в сім'ї, за якої засуджений не мав потреби в кожному випадку вдаватися до фізичного насильства та прямо виражених погроз насильством. Ураховуючи вік потерпілої, умови її проживання, неодноразове застосування насильства й погроз щодо неї та її сестри, нездатність матері їх захистити, невдалу спробу знайти захист у правоохоронних органів (що жодним чином не змінило їхнє становище), неможливо заперечити, що потерпілі перебували в безпорадному стані. Повторювані насильство та погрози з боку засудженого не могли не створити відчуття постійної загрози застосування насильства в разі, якщо потерпілі відмовляться виконувати його накази [13, с. 28].

У результаті проведених бесід із потерпілими від домашнього насильства нами було з'ясовано, що самі ж потерпілі у дитинстві та юності нерідко були жертвами (44,7%), або свідками насильства з боку батьків, які мали жорсткі гендерні настанови щодо статевих ролей, привчалися бути пасивними у владі чоловіку. Безумовно, що у таких випадках дитячий досвід накладає своєрідний відбиток й формує сімейно-рольову віктимність ще на етапі раннього дитинства.

Особливе місце у віктимології займає питання про провину жертви. На думку О. М. Гуміна, особи жіночої статі помилково вважають самих себе винними у тому, що над ними вчинене насильство, можуть розглядати його як заслужене покарання за реальні або уявні помилки, не відчують того, що порушуються їхні права, схильні все вибачати насильнику, нерідко соромляться оприлюднювати факти насильства та звертатись по допомогу до правоохоронних органів чи соціальних служб, що характерно здебільшого для сексуального насильства [14, с. 211].

О. С. Дмитрашук теж акцентувала на цьому увагу, зазначаючи, що жінки, які потерпають від домашнього насильства, мають депресивну, тривожну та демонстративну акцентуації характеру. Такі жінки мають наступні спільні риси: низький рівень власної самооцінки; сприйняття насильницьких дій нормою поведінки та мінімальної ролі жінки в сім'ї; наявність лише власного почуття провини за поведінку кривдника; переконання про неможливість розв'язання проблеми за допомогою сторонніх осіб чи правоохоронних органів [15, с. 12].

Саме у результаті зазначених помилок поглядів, почуттів та власних переконань, домашнє насильство зрідка має одиничний характер, й відповідно до концепції Ленор Едни Вокер [16], становить цикл з чотирьох стадій, які повторюються зі збільшенням частоти: 1) зростання напруги у стосунках внаслідок бажання агресора встановити контроль, владу над своєю жертвою (при цьому агресор часто виправдовує свою поведінку втому, проблемами на роботі або звинувачує жертву в тому, що вона провокує таку його поведінку); 2) акт фізичного, економічного, психологічного або сексуального насильства; 3) примирення, коли агресор вибачається, наводить свої пояснення причин жорстокості, в яких перекладає вину на жертву; 4) спокійний період у відносинах («медовий місяць»), під час якого постраждала особа прощає свого кривдника, догоджає йому та намагається запобігти проявам агресії з його боку.

Однак, оскільки справжні причини насильства не розв'язано, виникають нові протиріччя, нові обставини, відносини повертаються на першу стадію, і цикл повторюється. З часом кожна фаза стає коротшою, спалахи жорстокості частішають і завдають більшої шкоди. Окрім статі, на ставлення постраждалої особи до насильства й на заходи реагування також впливають інші чинники, такі як раса, інвалідність, вік, релігія, статус іммігранта, етнічне похо-

дження та сексуальна орієнтація. Наприклад, діти, жінки-іммігранти та шукачі притулку, постраждали від конфлікту, роми та жінки з інвалідністю зіштовхуються з більшим ризиком насильства і його непропорційно негативними наслідками. Обмежені знання про свої права, недостатнє знання мови, упередження та стереотипи можуть перешкоджати їм отримувати підтримку й послуги.

Варто додати, що сьогодні, представниками західної кримінологічної школи розроблено нові дефініції, що характеризують насильство, або жорстоке поводження (ставлення) до дитини, зокрема, «child neglect», «child abuse», «non-accidental trauma». Класифікації насильства виходять з наступних його аспектів: воно може бути явним чи прихованим (непрямим) в залежності від стратегії поведінки кривдника [11, с. 18]. З числа загальних ознак змін у поведінці дітей зумовлених вчиненням по відношенню до них домашнього насильства, доцільно виокремити наступні: зниження або повна втрата інтересу до школи; затримка або різке зниження рівня інтелектуального розвитку; загальмованість у відповідях, при виконанні завдань; труднощі запам'ятовування, концентрації уваги; відсутність друзів або надмірна нерозбірлива дружелюбність; гігієнічна занедбаність, неохайний вигляд; постійний голод або спрага; невпевненість у собі; почуття провини [17, с. 5–6].

Щодо *статусів й соціальних ролей* потерпілих від домашнього насильства, А. Б. Блага зазначила, що саме соціальні обставини, характерні для жінок, роблять їх більш віктимними, ніж чоловіків: вони часто не працюють, займаються дітьми і залежать від чоловіка матеріально, у стосунках між чоловіком і жінкою останні переважно грають більш пасивну роль [9, с. 101].

Нами встановлено, що у досліджуваній категорії жертв кримінальних правопорушень переважають тимчасово непрацюючі і безробітні особи – 42,6 %. На другому місці – працівниці та працівники у сфері обслуговування, будівництва, виробництва та торгівлі (21,1 %); на третьому – пенсіонери (12,8 %); учні та учениці професійних технічних училищ, технікумів (коледжів), студентки університетів тощо – 11,9 %.

Домашнє насильство може провокуватись не тільки рисами та якостями жертви, але й безпосередньо її діями. У механізмі вчинення кримінального правопорушення виявляються найрізноманітніші морально-психологічні особливості потерпілих жінок, зокрема, статева розбещеність, схильність до вживання алкогольних напоїв і наркотичних засобів, жадібність, агресивність, грубість, недовірливість, пасивність, довірливість, доброта, тактовність, ввічливість, рішучість, хоробрість або фізична слабкість.

У наукових джерелах, присвячених дослідженню жінки-жертви злочинних посягань зазначається, що значна частка жінок (за деякими даними, не менше третини), котрі стають жертвами насильства, схильні до безладного сексуального життя. Такі особи часто необмежені в кількості своїх партнерів, схильні до німфоманії та можуть займатися проституцією, проявляти іншу аморальну, антисоціальну поведінку [18, с. 95].

Нами встановлено, що 30,2 % потерпілих вели саме такий спосіб життя. Зазвичай, це знаходило свій прояв у сексуальній розпусті, подружніх зрадах, створенні інтимних інтриг тощо. Соціальний паразитизм потерпілих накладав специфічний відбиток на їх морально-психологічний образ і, крім того, викликав огиду і ненависть у злочинців. Таким чином, можна констатувати, що життя жертви створює відповідні передумови для віктимізації її власної поведінки.

Розглянувши різні варіанти поведінки потерпілих, від нейтральної до протиправної, можна виділити в механізмі віктимізації: 1) ситуації, що мають характер поштовху, в яких поведінка потерпілих полягає в нападі, образах, заподіянні образи; 2) ситуації, в яких поведінка потерпі-

лих позитивна, однак пов'язана з поворотом на жертву насильницьких дій злочинця (наприклад, ситуація, коли мати захищає свою дитину); 3) ситуації, в яких поведінка потерпілої створює об'єктивну можливість вчинення кримінального правопорушення, хоча поведінка і не трактується як поштовх (здебільшого пасивність потерпілих, що дозволяють продовжувати злочинну діяльність (катування, образи)); 4) замкнуті ситуації, в яких дії потерпілої спрямовані на заподіяння шкоди самій собі (наприклад, ситуація замаху жертви до самогубства, у зв'язку з неможливістю терпіти знущання); 5) ситуації, в яких поведінка потерпілого нейтральна і не впливає на вибір злочинцем варіанту поведінки, тобто, коли немає приводу зі сторони жертви [19, с. 112].

За результатами кримінологічного вивчення поведінки жертв до, під час та після вчинення стосовно них різних форм насильницької поведінки нами було виокремлено такі їх типи:

1) *пасивний* (особи, які не чинять опір злочинцю: об'єктивно нездатні до опору (стабільно або тимчасово), об'єктивно здатні до опору, але у зв'язку із обставинами сімейного характеру його не здійснюють));

2) *пасивно-провокуючий* (особи, які не протидіють домашньому насильству, проте зовнішнім виглядом, способом життя, вчинками, провокують злочинців до вчинення правопорушень);

3) *імпульсивний* (характеризуються несвідомим почуттям страху, тривоги, підвищеною вразливістю, а також пригніченістю реакцій і раціонального мислення при застосуванні до них насильницької форми поведінки);

4) *агресивний* (поведінка до вчинення кримінального правопорушення характеризується підвищеною агресивністю, як до членів сім'ї (осіб які спільно проживають), так і до самого кривдника, а під час вчинення насильства застосовують активний опір правопорушнику, у тому числі заподіюють йому шкоди;

5) *активний* (особи, що вперше зіткнулись із домашнім насильством, відчули його на собі та по відношенню до членів своєї сім'ї, не мають жодних намірів продовжувати деструктивні стосунки, й відразу звертаються до правоохоронців, громадських інститутів, психологів, а також іншими шляхами намагаються притягнути кривдника до відповідальності й запобігти цьому негативному явищу у майбутньому);

6) *латентний* (особи, які протягом тривалого періоду терплять знущання, побої, тиск, але в жодному разі не звертаються по допомогу та ретельно приховують факти домашнього насильства).

Варто додати, що саме представники латентного типу доводять мовчанням до настання масштабних проблем, і на жаль, про систематичне домашнє насильство нерідко стає відомо вже на стадії важких психологічних та інших наслідків для потерпілого, зокрема, коли це призвело до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, умисного вбивства, вбивства під час сильного душевного хвилювання, у стані афекту тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що типова характеристика жертви домашнього насильства має такий вигляд: особа жіночої статі, віком від 25 до 50 років, заміжня, або перебуває у фактичному шлюбі, має на утриманні дитину, з повною загально-середньою освітою, тимчасово непрацююча та без постійного джерела доходу, належить до одного з двох психологічних підтипів: сензитивно-інтравертного (надчутливого), або екстравертного (тривожно-лабільного), схильна до провокативної (аморальної) поведінки й з'ясування стосунків у стані алкогольного сп'яніння, у дитинстві та юності була жертвою, або свідком насильства, неодноразово притягувались до адміністративної відповідальності. У дітей – жертв домашнього насильства – були зафіксовані ознаки різного рівня відставання у інтелектуальному (16 %), фізичному (12%), психічному розвитку (6 %), зміни особистості дитини за кримінальним (3 %) та примітивним типом з бродяжництвом і жебрацтвом (6 %).

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародний день сім'ї: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_день_сім'ї.
2. Тичина Д. М. Посудевський І. В. Віктимізація сімейно-побутових відносин в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31 (70). DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/33>
3. Hentig H. The Criminal and His Victim (Studies in the Sociobiology of Crime). N.Y., 1948.
4. Hentig H. Remarks on the Interaction of Perpetrator and Victim. *Journal of Criminal Law, Criminology and Policy Science*. 1944. № 31. P. 303–309.
5. Джужа О. М., Моисєєв Є. М. Жертва злочину: підходи до визначення та проблеми класифікації. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ. ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. № 2. С. 74–81.
6. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 2. С. 93–96.
7. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 213 с.
8. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 188 с.
9. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз та запобігання): монографія. Харків: ФОП Макаренко. 2014. 360 с.
10. Гендерна рівність та відповідь на домашнє насильство в приватному секторі: заклик до дії. Результати дослідження 2019. URL: <https://ukraine.unfra.org/uk/BADV2019>.
11. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина, Г. М., Зеленська К. О., Носов С. Г. та ін. Дніпро, 2021. 188 с.
12. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства: практ. посіб. для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М. Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. Київ, 2023. 136 с.
13. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Рішення, внесені до ЄРДСР, за період із 2018 року по серпень 2022 року / упоряд.: В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. 32 с.
14. Гумін О. М. Особливості кримінологічного аналізу жертв насильницьких злочинів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2009. Вип. 3. С. 209–218.
15. Дмитрашук О. С. Запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 228 с.
16. Walker Lenore E. The Battered woman, New York: Harper & Row, 1979, 270 p.
17. Барбарош Л. М. Домашнє насильство над дітьми: актуальна проблема сьогодення. *Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19*: матеріали круглого столу (м. Рівне, 12 жовтня 2021 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 5–7.
18. Пивоваров В. В., Макаренко Ю. С. Насильство в сім'ї: віктимологічний аспект. *Карпатський правничий часопис*. 2015. № 12. С. 92–99.
19. Лішук Н. О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2020. 232 с.